

PRIIT PÕLDMA

LESKEDE KADUNUD MAAILM

ANDRUS KASEMAA ROMAANI AINETEL

PRIIT PÕLDMA
LESKEDE KADUNUD
MAAILM

Andrus Kasemaa romaani ainetel

ühes vaatuses

Lavastaja **RINGO RAMUL**

Kunstnik **KRISTIINA PÕLLU** (Tartu Uus Teater)

Helilooja ja muusikaline kujundaja **JAKOB JUHKAM**

Valguskunstnik **LAURA MARIA MÄITS**

Videokunstnik **MARGO SIIMON**

Etenduse juht **KIIRI TAMM**

OSADES

POISS OSKAR PUNGA

ADELHEID TERJE PENNIE

EHA GARMEN TABOR

JOHANNA KAIE MIHKELSON (Eesti Draamateater)

ANETTE LUULE KOMISSAROV

VANATÜDRUK VILMA LUIK

TÜDRUK ILO-ANN SAAREPERA

Näidendi autoriõigusi vahendas Eesti Teatri Agentuur.

Lavastuses on kasutatud Anna Haava luuletust „Anna andeks“
ja Eesti rahvalaulu „Imemaa“.

Valgusmeister **LAURA MARIA MÄITS**

Heli- ja videomeister **HARLET ORASMAA** või **ELARI ENNOK**

Grimeerija **ÜLLE KONOVALOV**

Kostümeerija **ANU VABAMÄE**

Lavameister **JÜRGEN PETERS**

Esietendus 23. veebruaril 2021 Ugala teatri väikeses saalis

Loominguline juht **Tanel Jonas**

Teatrijuht **Garmen Tabor**

Andrus Kasemaa sündis 18. juunil 1984. aastal Dirhamis. Ta on lõpetanud Juhan Liivi nimelise Alatskivi keskkooli ning Tartu Ülikooli kirjanduse ja kultuuriteaduste erialal. Avaldanud luulekogud „Poedirahu“ (2008), „Lagunemine“ (2009), „Kustutamatud õhtud“ (2012), „Olla luuletaja“ (2017), „Kui ma kord suren“ (2018), „Muusa“ (2019), „Mees otsib naist“ (2019), „Silmapiilk tagasi“ (2020); proosateosed „Leskede kadunud maailm“ (2012), „Minu viimane raamat“ (2014), „Vanapoiss“ (2019); proosapoeemi „Metsakuru“ (2020); kodulooraamatud „Ajapüüdja. Mälestusi Kokora mailt“ (2017) ja „Vanad uudised. Kokora valla lood“ (2020); lisaks kirjanduskriitikat Sirbis ja Loomingus.

VASTAB ANDRUS KASEMAA

Milleks oli sinu eluteel tarvilik kohtuda leskedega? Mida leskedelt kõige rohkem said? Kes ja kus sa oleksid, kui leski su elus poleks olnud?

Kõige tähtsam on vist tänutunne. Olen tänulik, et nendega sõbraks sain, et nad mu vastu võtsid, söötsid mind ja andsid peavarju, kui ma neil külas olin. Minu poolt oli huvi nende elu vastu, nemad andsid vastu oma lugusid, kohaloolise tunnetuse, seiklushimu jälle vanadesse aegadesse rändama minna. Lesed (enamasti vanad naised) on nagu ajamasinad. Inimene pole suutnud leiutada ajamasinat, aga vanurid on seda.

Kui ma neid kohanud poleks? Ma arvan, et minust oleks saanud tavaline jorss. Võib-olla see on liiga lihtsalt öeldud, aga ma oleksin kindlasti tavalisem inimene. Lesed andsid võimaluse leida oma koht siin maailmas, avastada midagi rohkemat kui lihtsalt enda eluring. Lesed aitasid piiluda ka teise inimese sisse, tunda huvi teise, endast väga erineva inimese vastu. Eriti vanu leskesid kuulates tundsin alati imestust, kuidas mõned neist mäletasid väga kaugeid aegu. Lausa tsaariaega. See tekitas võimsa, saagaliku tunde. Nagu mina oleksin tavaline kuulaja ja nemad saagalaulikud.

Mida lesed sulle pärandanud on – nii vaimses kui materiaalses maailmas?

Vaimselt ehk laiema maailmapildi, huvi kohaloo vastu. Aga materiaalsest poolest rääkides pean kõige kallimaks ikkagi leskede vanu pilte, mälestusesemeid, mis mind konkreetsete inimeste või aegadega seovad. Mu magamistoa seinal on üks tsaariaja lõpu värviline trükipilt: Jeesus magab voodis ja inglid ümmardavad teda või valvavad tema und. Jeesust on ikka koopas surnult kujutatud, aga see religioosse sisuga pildikene jäi mulle kohe meelde. Mäletan veel, et lesk magas voodis selle pildi all täpselt samamoodi nagu Jeesus. See pilt rabas mind. Peale selle vahva naise surma kinkis tema laps selle raamitud vana pildi mulle ja see ripub siiani mu toas. Vahel vaatan seda ja siis meenuvad kõik selle pildiga seotud mälestused. Eks see mõnelt omaaegselt rändkaupmehelt ostetud pildikene ole. Põnev, kuidas asjadel on oma lugu taga.

RINGO RAMUL

PRIIT PÖLDMA

Kas see maailm, kus lesed elasid ja millest nad sulle kõnelesid, on nüüdseks jäädavalt kadunud? Kas on mingi võimalus, et see tuleb kunagi tagasi? Või on ta kogu aeg kuskil olemas? Võib-olla tuleks küsida hoopis teisiti: kas leskede maailm, sellisel kujul, nagu lesed sellest rääkisid ja meie seda kujutleme, on päriselt üldse kunagi olemas olnud või ta eksisteeribki ainult kadunud maailmana?

Eks selline maailm, nagu mina seda tundma õppisin, ole jah kadunud. Tulevad uued lesed, uued maailmad, mis kaovad. Asjad, mis ümbritsevad neid uusi leski. Uued lood, legendid, juhtumid, saatused. Kuulaja saab küll samastuda kellegi elulooga igal ajal, imestada raskuste ja inimelu üle. Kas kadunud maa saab tagasi tulla? Kas Nõukogude võimu või Pätsu-aegset maailma saab taastada? Isegi kui riiklikult seda püüda, siis tagasi ei saaks ikkagi midagi. Kui Putin kord püüaks nii-öelda head Vene aega taastada, siis see poleks enam seesama mõnus maailm vanaaegsete rongide ja kruusaste maanteedega.

Kas leskede maailm kadus poliitiliste pöörangute tagajärjel? Või oleks ta paratamatult kadunud ka siis, kui Eesti iseseisvust poleks katkestatud?

Eks leskede maailm oleks kadunud ka siis, kui poliitilisi pööranguid ei oleks olnud. Uued põlvkonnad tulevad peale, muutuvad mõtted, ideed, asjad me ümber. Linnapildist kaovad telefoniputkad, mäletan, kuidas maalt kadusid telefoniraadid. Kadunud on metsavahid. Kõik see maailm sai alguse tsaariajal. Inimene elab omas ajas ja kaob koos ajaga. Võib-olla polegi see mitte poliitika, vaid aeg, mis lõpuks kõik ära kaotab ja samas jälle uueks loob.

Sinu „Leskede kadunud maailm“ asub Peipsi ääres, aimatavalt Kokora kandis, millest jutustavad ka su koostatud kodulooraamatud „Ajapüüdja“ ja „Vanad uudised“. Kas oled sarnaseid leskede külasid näinud mujalgi või on taoline elutunne oma asupaigast lahutamatu? Kas Peipsi järve (või mõne muu suure veekogu, lõpmatu silmapiiri) lähedus on leskede maailmas kuidagi eriliselt tähenduslik?

Peipsi lähedus kindlasti vormis ja vormib ka nüüd sealsete elanike vaimu. Peipsi – midagi suurt, ilusat. Võimas loodus mõjutab inimese arengut rohkem kui madal, vaikne loodus. Peipsimaa on muidugi samas ka soine, võsane. Sellest on juba Liiv kirjutanud, et Alatskivi kandi rahvas on sumbunud, seal läheb kõik tagurpidi. Äkki on see ääremaa ja soaurude mõju. Äkki on kõik ääremaad ilusad, omamoodi, aga ka kohutavad ja koledad. Sarnaseid leskede külasid mujal kohanud pole, aga kindlasti neid kuskil on. Muidugi oli seda lapsepõlves huvitav jälgida, kuidas mehed kõik surid ära ja alles jäid vaid lesed. See tekitas omalaadse tunde.

Millal viimati Kokoral käisid? Mis elu seal praegu elatakse?

Käisin Kokoral viimati 2020. aasta novembrikuus, olin seal paaripäevasel kogumisretkel. Meeldib ikka veel uurida selle kandi kohalugu, sealsed maastikud on nii kehas kui mälus ikka veel olemas. Kuigi elan nüüd Hiiumaal, on Kokora kant ikka kuidagi armsam, tähenduslikum, huvitav on jälgida selle muutumist. Samas tunnen end seal iga korraga ka aina võõramana. Aga ongi huvitav ennast oma endises kodukohas võõrana tunda. Võõrasolek annab anonüümsuse, sa oled jälle väljast tulija, rändur kaugelt maalt, kes siia ei kuulu. Mõni üksik lesk veel elab, on juba üle 90 aasta vana, neile saab veel külla minna, nendega juttu ajada nagu kunagi ammu. Neid on taas vahva näha. Vahel ma helistan mõnele lesele, siis me lobiseme, räägime vanadest asjadest. Viimasel ajal on mind hakanud huvitama ka varasem kolhooside moodustamise aeg. Kunagi tundus kolhoosiaeg midagi tüütut ja mittemidagiütlevat, aga mida kaugemale ka see aeg jääb, seda huvitavamaks ta minu jaoks muutub. Nagu mingiks mütoloogiliseks ajaks. Mis sellest kord välja peaks tulema, ei tea.

Elatakse vaikselt. Ääremaal on elu vaikne, sumbunud, vaene selline... tuled sealt ära, näed kohe, et mujal elatakse natukene paremini kui seal kummalisel tagamaal. Peipsimaa on ses suhtes täiesti olemas.

Nullindate lõpus ja teistkümnendate alguses ilmus järjest autobiograafilise taustaga paigakirjandust – lisaks sinu raamatutele ka Tõnu Önnepalu „Paradiis“, Lauri Sommeri „Räestu raamat“ ja „Sealpool sood“, Lauri Pilteri „Vilekoor ja teisi jutte“ jmt. Mis sa arvad, miks need tekstid nii lähestikku sündisid? Kas igatsus kadunud maailma järele ja soov seda jäädvustada on seotud ühiskondlike protsessidega? On nende teoste vahel seoseid? Keda tajud enda olulisemate mõjutajatena?

Poeedirahu maailma luues ma ei mõelnud üldse, kas see paigakirjandus on moes või mitte. Olin siis veel nii noor. Kui oled kirglik koduloouurija, siis kuulad teiste lugusid, naljakaid, kurbi. Lugudest hakkab hargnema mingi konkreetsem pildike, arusaamine, nii palju mälestusi, asju... mida ei oskagi mujale panna. Need jäid mu sisse tiirlema, neist hakkasid vormuma leskede kadunud maailma lood. Varasemalt olid mul valmis kirjutatud enda mälestused keskkooliajast, kolimisest Kokorale, õpiaastatest... Üle lugedes märkasin, kui palju on neis poeesiat, ja nii hakkas seda liha luudele rohkem tekkima. Mõjutusi ei tea öelda... ei olnud. Öeldakse, et igaüks saab oma elust vähemalt ühe raamatu teha. Igast lehest saaks teha omaette raamatu. Kui viitsiks vaid teha.

Kas oled ise mõelnud „Leskede kadunud maailma“ žanrile – on see romaan, proosapoeem, etnograafiline uurimus? Kas tunned tarvidust oma teoseid ise määratleda?

Ei tunne. Ma ei mõelnud, mis see on. Kirjutasin nii, nagu oskasin, nii, nagu tahtsin. Tunnetan ka „Leskede kadunud maailma“ puudusi, aga lugejatele läks see üllatavalt korda. Võib-olla õnnestunud pealkirja pärast. Kadunud maailmad on alati lummavad.

KRISTIINA PÖLLU

Kui tihedalt on su erinevad luule- ja proosateosed omavahel seotud? On kirjutamine sinu jaoks üks järjepidev teekond või tajud oma tekste suveräänsetena? Kas see mina, kes kõneleb erinevates tekstides, on üks ja sama isik?

Kirjutamine on teekond iseendani. Iga uue teosega näen, et eelmises teoses on juba uue teose teema sees. Teemad muutuvad, võtavad uue kuju või vormuvad, natuke nagu mingis Balzaci jõgiromaanis. Nii et ses suhtes kindlasti, kui ma saaksin kord oma kõiki teoseid üle lugeda, siis märkaksin, et need on kõik omavahel seotud. Kas lõdvalt või siis tugevalt. Lõppkokkuvõttes olen see mina. Minu mõtted, püüdlused, aga ka väljamõeldised. Arvan, et see, kes mu raamatutes räägib, on ikka üks ja sama isik, teinekord on see isik lihtsalt võtnud endale maski ette. Tegelikult on hästi tore koos tekstidega kasvada. Areneda. Hiljuti mõistsin, et tegelikult ei vajagi lugeja neid tekste nii palju kui mina. Tekstid tulevad mu sisse ja muudavad eelkõige mind ennast. Ja see koos oma tekstidega kasvamise tunne on mõnus. Parimaid tundeid üldse. Eks see ole kõikides kunstides nii.

Missugune on olnud su suhe teatriga?

Teatriga suhe on olnud nõrk, perioodiline. Lesed olid maalt, nemad käisid teatris vähe, vaja oli tööd teha, elu aga möödus kiiresti. Mu vanaema, kes oli ka lesk ja elas linnas, käis kunagi Vene ajal palju Vanemuise teatris. Paar korda olen ka Vanemuises käinud. Teatris käimise puhul on kaks põnevat asja. Kõigepealt see hetk, kui tuli kustub saalis ja saab unustada ennast ja elada sisse teiste lugudesse. Ja siis see võimalus vaheajal teisi vaadata, näha, kes kõik koos minuga sama asja on vaatama tulnud. Inimesi on üldse tore vaadata ja neid jälgida. Vahet siis pole, kas laval või teatri koridoris.

Küsis Priit Põldma

JAKOB JUHKAM

EESTI KÜLADEST

Keskmine Eesti küla on olnud väga tilluke. Siiani koosneb suur osa Eesti 4400 külast 3–20 majapidamisest ja üle 60% külades on vähem kui 50 elanikku.

19. sajandil kuulus lõviosa maast mõisnikele. Iga talupere haris pidevalt mitut küla territooriumil laiali paiknevat maatükki. Sellised maatükid võimaldasid teatud määral ühtlustada peredele kuuluva maa kvaliteeti, kuivõrd Eesti pinnas on lapiti väga erineva viljakusega. 19. sajandi teisel poolel toimus talumaade kruntimine, mis muutis paljusid külaelul jooni. Kõige olulisemaks neist oli maa ühisomandi ja ühise haldamise tähtsuse vähenemine. Talud hajusid veelgi, kuna uute terviklike maatükkide väljaarvestamine nõudis maatükkide vahetamist ja uute majade ehitamist või vanade ümbertõstmist külast välja, uuele maatükile. See hajutas olemasolevad sumb- ja ridakülad ahel- ja hajaküladeks. 19. sajandi lõpuks muutusid hajakülad Eesti territooriumil domineerivaks vormiks, kuid ühist identiteeti hoidsid mingil määral alal teatavad ühismaad, mis säilisid 19. sajandi lõpuni.

Võib oletada, et säärane hajutatus mõjutas inimeste ühiselu tugevasti. Kõik sündmused, mis kogunuks kokku suurema hulga inimesi, toimusid mõnes keskses, nt küladest üpriski kaugel asetsenud kihelkonnakeskustes. Külapeod olid kas koos naaberkonna taluderühmaga või väga väikesed pereüritused. Kirik oli sageli enam kui 15 km kaugusel. Küla- ja kiigepeod ning talgud, kus lähemad naabrid ja sugulased kiirel tööajal üksteist aitasid, tõid küla siiski kokku.

1919. aastal toimus vastloodud Eesti Vabariigis esimene maareform, millega mõisatele kuulunud maadest pool jagati talunikele ning teine pool jäeti linnade ja külade edasist laienemist silmas pidades riigi reservi. Reform muutis maatettevõtluse peamiseks vormiks peretalud. Muutuste käigus kadusid seni mõisate kujul esindatud suurmajapidamised, alles jäid vaid üksikud riigimõisad. Näiteks 1939. aastal elas üle 60% elanikkonnast peretaludes.

1940. aasta juunis Eesti okupeeriti ja inkorporeeriti Nõukogude Liitu ning järgnes maa riigistamine. Riigimõisad muudeti sovhoosideks ning sõja järel konfiskeeriti nn kulakute (üle 30-hektariste maatükkide omanike) maa, loomad ja masinad. Maata talupojad said väikesed maatükid ning lisamaad anti ka väikestele taludele, kuid selle näiva väiketalupidamise toetamise kannul tuli 1947. aastal kollektiviseerimine, mille käigus pidid kõik maaomanikud senise omandi, k.a loomad ja tootmisvahendid, majanditele üle andma. Selle protsessi hoogustamiseks viidi 1949. aastal läbi märtsiküüditamine ja eratalude maksustamine.

Aegamisi muutus elu maapiirkondades rikkamaks kui linnas. Paremad olid nii palgad kui võimalused rahuldada igapäevavajadusi (korterid, autod). Kõõgiviljade kasvatamine aiamaal rikastas toidulauda ning pakkus inimestele võimaluse ülejääk turgudel linnaelanikele maha müüa, suurendades nii omakorda maaelanike sissetulekut.

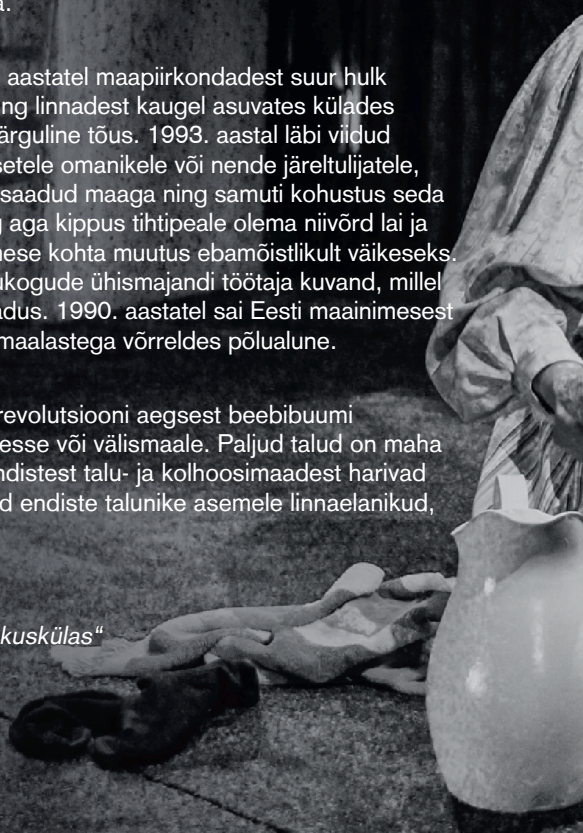
Eesti külade hoogne tühjenemine algas haldusreformiga 1959. aastal. Seoses majandikeskuste loomisega ja uute, peamiselt korrusmajadest koosnevate alevite tekkega hakkasid inimesed küladest ära kolima. Maaelanike arv vähenes jõudsalt linnade ja tööstusasulate kasuks.

1970ndateks oli kasvanud peale uus põlvkond, kel puudus varasem peretalus töötamise kogemus. Nende suhtumine töösse oli palgatöötaja oma. Samal ajal eraldas majand eri sugupõlvad üksteisest selliste linlike asutustega nagu lasteaiad ja vanadekodud. Kahe- või isegi kolmekordne töökoormus, mis lasus töötavate emade õlgadel – majanditöö, oma maatüki harimine ja kodutööd –, ning paljudele vanema põlve esindajatele osaks saanud tunduvalt pikem tööiga tõi kaasa selle, et väiksemate külade lapsed ei jäänud sageli mitte pikaks lapseeaks koju, vaid saadeti esmalt neljaks ööks nädalalasteaeda ja hiljem internaatkooli. See tähendas neile märksa väiksemat seost kodupaiga ja teiste vanuserühmadega. Migratsiooni suurendas ka sovetlik süsteem, mille eesmärk oligi inimeste side oma kodukohaga läbi lõigata. Ülikoolide ning tehnikumide ja kutsekoolide lõpetajad suunati esimeseks kolmeks tööaastaks tihti Eesti teise otsa, kus parasjagu tööjõudu vaja oli. Noored leidsid selle aja jooksul sageli endale kaasa ja jäid uude külla elama.

Eesti Vabariigi taastamise järel kadus 1990. aastatel maapiirkondadest suur hulk töökohti ja hoogustus külade tühjenemine ning linnadest kaugel asuvates küldes vanemaealise elanikkonna osatähtsuse järkjärguline tõus. 1993. aastal läbi viidud maareform tagastas enamiku maad sõjaeelsetele omanikele või nende järeltulijatele, kellel selleks hetkeks sisuliselt puudus side saadud maaga ning samuti kohustus seda harida. Sõjaeelsete omanike järeltulijate ring aga kippus tihti peale olema niivõrd lai ja hoomamatu, et tagastatava maa suurus inimese kohta muutus ebamõistlikult väikeseks. Sõjaeelse Eesti eduka taluniku või isegi Nõukogude ühismajandi töötaja kuvand, millel oli rahvuslikus enesekujutluses tähtis roll, kadus. 1990. aastatel sai Eesti maainimesest esimest korda rahvuslikus ideoloogias kaasmaalastega võrreldes põlualune.

Tänaseks on enamik maal sündinud laulva revolutsiooni aegsest beebibuumi põlvkonnast lahkunud suurematesse linnadesse või välismaale. Paljud talud on maha jäetud ning hajakülad hääbuvad. Lõviosa endistest talu- ja kolhoosimaadest harivad suurmaaomanikud ning parimal juhul tulevad endiste talunike asemele linnaelanikud, kes maalt rahu ja inspiratsiooni otsivad.

*Kasutatud on Aet Annisti uurimust
„Otsides kogukonda sotsialismijärgses keskuskülas“*

Kas on sul meeles veel kui laevalael

*Kas on sul meeles veel, kui laevalael
mul laulsid tasa ja kõlas kaasa
kui tantsukitse eemalt pillihäääl?*

*Ma mäletan, see oli lõikuskuul.
Kesk lainte koha ja mere müha
sa mulle punastades andsid suud.*

*Merd kalliks alati peab meremees,
kuid siiski ruumi ja tundeid kuumi
veel jätkub neiule ta südames.*

*Nii tuulte kombel muutlik tunnetes
on tema süda, kuid siiski seda
jääb neiu armastama igavest.*

*Me elumere peal üks laevuke
täis purjeis lendab ja kannab endal
üht kaunist nime kuldseil tähtedel.*

*See nimi põuepõhjas peidus mul
ja sulle seda võin sosistada
ka eluõhtul, kui on jõudu mul.*

*Siis võta vastu lahkumise eel
see kink nüüd minult ja palun sinult,
sa seda hästi hoia eluteel.*

*On meie laeva nimi armastus
ja eluteele võib anda meile
uut jõudu isegi ta mälestus.*

*Soome rahvaviis,
sõnad Hjalmar Nortamo,
tõlkinud Linda Viiding*

Lavastusala juht **PILLE-RIIN LILLEPALU**

Kostüümiala juht **LILY KRAAV**

Grimmiaala juht **MERLE LIINSOO**

Tehnikajuht **HARLET ORASMAA**

Lavatehniline juht **SIIM SAARSEN**

Kunstnikud-dekoraatorid **TAIMI PÕLME, EVE KOMISSAROV**

Kostüümimeistrid **LILY KRAAV, VIIVE TÕLPUS** ja **IRMA ORPANA**

Puutööde meistrid **PEETER RASKA** ja **RIHO OTSMA**

Metallitööde meister **JÜRI IGNATENKO**

Finantsjuht **HELLE KONTS**

Haldusjuht **KAIDO KIVIPÖLD**

Teenindusjuht **ELERI HELIMETS**

Turunduse ja avalike suhete juht **KADRI ASMER**

Korraldusjuht **SILVER KALJULA**

Müügijuht **KÄTLIN SUMBERG**

Trupijuht **KARL KENA**

Dramaturg **LIIS AEDMAA**

Muusikajuht **PEETER KONOVALOV**

Kavalehe koostasid **PRIIT PÕLDMA** ja **LIIS AEDMAA**

Kavalehe kujundas **JANNO SAFT**

Kavalehe fotod tegi **SILVER KALJULA**

Plakatifoto tegi **JÜRI TARKPEA**

Plakati kujundas **JANNO SAFT**

TRUPP JA TEATER TÄNAVAD: Andres Liivak, Neeme Närpä,
Henri Otsing, Sander Roosimägi, Mait Visnapuu, Daisy Estam, Villem Varik,
Heiti Hakmann, Jalmar Vabarna, Paul Vester, Elari Ennok, MTÜ AG47,
AS Stokker, Matusebüroo Hingesaatjad ning Eesti Noorsooteater

UGALA TEATRIT TOETAVAD Kultuuriministeerium,
Eesti Etendusasutuste Liit, Viljandi linn, Prike, VMT Tehased,
Puidukoda, MyFitness, Viljandi Veevärk

Teine, muudetud trükk, oktoober 2022

